

Міжнародний симпозиум «Філософія і сучасне міжнародне право»

13-14 травня 2013 р. у м. Санкт-Петербурзі відбувся Міжнародний симпозиум «Філософія і сучасне міжнародне право», організатором якого виступив Санкт-Петербурзький державний університет спільно з Університетом Буенос-Айреса (Аргентина). Як зазначив у вітальному слові всевітньо відомий філософ права, професор Університету Буенос-Айреса Є.В. Булигін, особлива значущість цього форуму полягає не тільки в тому, що він зібрав вчених з багатьох країн світу, а й, насамперед, в тому, що він вчергове об'єднав зусилля юристів та філософів у вирішенні актуальних проблем міжнародного права.

Учасники симпозиуму розпочали роботу з осмислення філософських підстав міжнародного права. Так, І.Д. Осипов (Санкт-Петербург, Росія) у своїй доповіді привернув увагу до особливих умов, у яких формувалась російська правова культура, та домінуючої у її розвитку тенденції до універсалізму. Доповідь викликала жваву дискусію, зокрема, Є.В. Булигін підняв питання щодо сумісності релігійності та демократії в контексті російської правової дійсності. У методологічному ключі тему універсалізму продовжив А.В. Поляков (Санкт-Петербург, Росія), доповідь якого була присвячена проблемам модернізації філософії і теорії права в умовах глобалізації. Йшлося, зокрема, про актуалізацію комунікативного підходу, що розглядає право як систему інституційної міжсуб'єктної взаємодії на основі специфічних текстів і, таким чином, дає можливість відрізнити нормативний правовий порядок від свавілля. Особливий акцент було зроблено на теорії прав людини, що в контексті згаданого підходу розглядається як антрополого-комунікативна конструкція, яка не зводиться ані до позитивізму, ані до природно-правових концепцій.

Логічним продовженням рефлексії феномену суб'єктивних прав стала доповідь Р. Гібурга (Буенос-Айрес, Аргентина). В залежності від конфігурації кореспондуючих обов'язків автор розташував права за шістьма рівнями сили: від негативного дозволу, коли р просто не заборонено

(наприклад, право слухати музику) до обов'язку певних суб'єктів надати допомогу особі, яка бажає здійснити р, але натрапляє при цьому на певні перешкоди (як-от право на правовий захист). У такий спосіб доповідач намагався виявити суперечності між тими моральними смислами, якими наділяються права у сучасному політико-правовому дискурсі, та існуючою практикою їх реалізації. Продовжуючи осмислення етичної проблематики, Г. Спектор (Буенос-Айрес, Аргентина) взагалі ставить питання про недоречність морального дискурсу в сучасній системі міжнародного права. На думку доповідача, концепції, що вдаються до моральної легітимації права (як природно-правові, так і позитивістські), неодмінно стикаються з проблемою епістемологічних прогалів. Остання ж може бути вирішена лише за умови існування в суспільстві інститутів, уповноважених визначати істину. Так, наприклад, принцип відновлювальної справедливості може бути реалізований у вигляді покарання агресора лише за умови існування відповідної системи кримінального правосуддя. Тому правові інститути є скоріше передумовою ідеальної моралі, а не її відображенням. При цьому міжнародне право не пропонує такої системи виявлення істини, тому неможливе втілення ідеальної моралі, наприклад, у міжнародному гуманітарному праві. Дискусія, що розгорнулася навколо доповіді, стосувалася, в першу чергу, уточнення поняття ідеальної моралі та характеру її зв'язку з нормами міжнародного права. Практичний вимір проблеми універсалізму було розглянуто у доповіді Х.Р. Манеро (Аліканте, Іспанія), присвяченій критиці партикуляристських концепцій узгодження конституційних принципів Л. Феррайолі і Б. Челано. Особливий інтерес у слухачів викликала теза останнього щодо реконструкції нормативної системи в кожному випадку такого узгодження на підставі врахування конкретних обставин, незважаючи на те, що отримане в результаті узгодження правило все ж залишається оспорюваним.

Слід зазначити, що з аналітикою та логікою нормативних систем, зокрема, з теорією нормативних систем К.Е. Альчуррона та Є.В. Булігіна

була пов'язана одна з центральних тематичних ліній симпозіума. Полемізуючи з авторами «Нормативних систем», Х. Зулета (Буенос-Айрес, Аргентина) виступив з критикою запропонованого ними поняття правопорядку як послідовності правових систем у часі, тобто множини множин норм. На думку доповідача, таке розуміння правопорядку не відповідає його меті, ба більше, робить концепцію правопорядку взагалі непотрібною. З деякими уточненнями виступила також М.К. Редондо (Генуя, Італія). Зокрема, на думку Є.В. Булигіна, твердження, що містять зобов'язання, заборону та дозвіл, є невизначеними, тобто можуть як позначати емпіричний факт, підтверджуючи валідність норм у дескриптивному сенсі, так і висловлювати певне ставлення до цього факту, надаючи йому абсолютної, або моральної, валідності. Натомість доповідач з позицій нередукціоністського позитивізму заперечує обидва варіанти, висуваючи тезу про те, що в даному випадку йдеться про нормативний факт і, відповідно, внутрішню валідність норми, яка разом з тим залежить від людської поведінки, обставин місця і часу. Автор, таким чином, пропонує позитивізму використати конструктивістську концепцію для пояснення різновидів речень.

У доповіді, присвяченій історії, сучасному стану та перспективам взаємодії логіки та права, із відповіддю на висловлені зауваження виступив сам автор теорії нормативних систем. Є.В. Булигін проаналізував існуючі здобутки в галузі деонтичної логіки та окреслив коло проблем, які ще очікують свого вирішення. Серед останніх чи не найскладнішою, на думку доповідача, є проблема, що склалася навколо поняття правової системи. Так, Х. Зулета відкидає ідею правової системи як динамічної послідовності на підставі того, що самі послідовності є лише множини, і введення в дію норми призводить до появи нової множини норм, і, відповідно, до їх нової послідовності. Є.В. Булигін же наголошує на тому, що ідентичність послідовностей визначається не ідентичністю множин норм, а ідентичністю критеріїв їх ототожнення, головний серед яких – перше постановлення, що є

початком правового порядку. Таким чином, послідовність може бути визначена як послідовність всіх систем, що містять перше постановлення. У цілому ж автор відзначив складність розглянутої проблеми та закликав слухачів до подальших дискусій.

Підсумковою у програмі пленарних засідань, як хронологічно, так і змістовно, стала доповідь В.Г. Графського (Москва, Росія), у якій він рішуче підтримав ідею взаємодоповнюваності і взаємопідтримки правових норм та моральних вимог в контексті міжнародних відносин, всупереч домінуючій сьогодні доктрині та практиці політичного реалізму, яка, на переконання доповідача, виключає як повагу до людської гідності та прав людини і громадянина, так і орієнтацію на загальне благо.

Друга частина симпозіуму пройшла у секційних засіданнях за тематичними напрямками: «Філософські підстави міжнародного права», «Моральні цінності і правові норми в контексті міжнародного права», «Аналітика і логіка нормативних систем», «Нормативні системи і міжнародне право». У симпозіумі взяли участь велика група вчених з України, які виступили з такими доповідями: «Дерріда і філософія права: деконструкція між законом і справедливістю» (Ю.О. Азарова, Харків), «Логічні аспекти взаємодії моралі і права» (Я.А. Богданова, Харків), «Ступінь визначеності політичної норми у форматі норм міжнародного права» (Н.І. Гаврилов, Донецьк), «Універсальність прав людини в контексті глобального правового порядку» (С.І. Максимов, Харків), «Соціально-психологічний аналіз ціннісних конфліктів у сучасному нормативному полі» (О.П. Невельська-Гордеєва, Харків), «Актуалізація соціальних доктрин і міжнародне право: філософсько-антропологічний аспект» (О.Е. Никитченко, Одеса), «Історична справедливість і відповідальність: на межі правового» (Н.І. Сатохіна, Харків).

Важливою подією стала презентація в рамках симпозіуму видання «Нормативные системы» и другие работы по философии права и логике норм», яке охоплює російські переклади низки класичних робіт в галузі

логіки норм та філософії права К.Е. Альчуррона та Є.В. Булигіна, а саме: «Нормативні системи», «Експресивна концепція норм», «Про поняття нормативного порядку», «Дозвільні норми та нормативні системи», «Час та валідність», «Кельзен про проблему валідності», «Коли право мовчить» та ін. Над перекладами з англійської, іспанської та німецької мови працював колектив перекладачів під керівництвом О.М. Лисанюк. Автор «Нормативних систем» відзначив особливу значущість перекладу цих праць рідною для нього російською мовою та висловив сподівання на те, що видання стане популярним в Росії.

У цілому в роботі симпозіуму взяли участь понад 80 вчених, які представляють 13 країн та біля 30 міст, що саме по собі вже свідчить про важливість запропонованої проблематики. А численні дискусії навколо етичної складової міжнародного права тільки підтверджують актуалізацію філософського дискурсу в контексті сучасних глобальних викликів. Не буде перебільшенням зазначити, що захід помітно сприяв активізації вітчизняних досліджень у сфері філософії міжнародного права та налагодженню їх координації. Статті учасників симпозіуму, написані за результатами оголошених на ньому доповідей та їх обговорення, планується опублікувати у журналах «Известия высших учебных заведений. Правоведение» та «Ежегодник теории права».